

Muhammed b. Umâre ed-Dimaşkî gibi hocalardan faydalandı. Kendisinden kıraat ilminde oğlu Ebû'l-Hasan Tâhir, İbn Süfyân, Mekkî b. Ebû Tâlib; hadis ilminde Muhammed b. Ca'fer el-Meymâsi ve Hasan b. İsmâil ed-Darrâb gibi şahsiyetler istifade etti. İbn Galbûn Şâfiî fıkhı ile de meşgul olmuş, ayrıca edebiyat ve şiire ilgi duymuştur. Ahlâkî üstünlüğü açısından övülmüş, Ebû Ali el-Gassânî onu sika bir âlim olarak tavsif etmiştir. Seâlibî ise Kur'an ilimlerindeki yerine işaret ederken edebî ilimlerde de söz sahibi olduğunu belirtmiştir. İbn Galbûn 7 Cemâziyelevvel 389'da (26 Nisan 999) Kahire'de vefat etti.

Eserleri. 1. *Kitâbü'l-İstikmâl*. Eserde önce "tefhîm", "imâle" ve "beyne beyne" (hafif imâle, taklîl) konusunda kıraat imamları ve râvilerinin Kur'an'da yer alan fiil ve isimlerdeki okuyuşları genel olarak açıklanmış, ardından sûrelerdeki bu okuyuş tarzları kâriilerine nisbet edilerek belirtilmiştir. Kitap Abdülfettâh Bahîrî İbrâhîm tarafından neşredilmiştir (Kahire 1412/1991). 2. *Risâle fi me'nferade bihi'l-kurrâ'ü's-semâniye*. Kur'an'da yer alan bazı kelimelerin yapısında mevcut yâ, nûn, tâ ve bâ harflerinin okunuşlarına sekiz kâri (Nâfi', İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir, Âsım, Hamza, Kisâî ve Ya'kûb) arasındaki farklılıkların ele alındığı risâle, Muhammed Abdülkerîm Kâzım er-Râdî ve Ali Hüseyin el-Bevvâb tarafından yayımlanmıştır (bk. bibl.). 3. *Kitâbü'l-İrşâd fi ma'rifeti mezâhibi'l-kurrâ'is-seb'a*. İbnü'l-Cezerî'nin *en-Neşr fi'l-kurrâ'âti'l-âşri* adlı kitabının kaynaklarından olan esere (*en-Neşr*, I, 79) müellif de *Kitâbü'l-İstikmâl*'de atıfta bulunmuştur (s. 641). 4. *Kitâbü't-Tehzîb*. Eserde, Nâfi' kıraatinin Verş rivayetindeki farklı okuyuşlarla Ebû Amr kıraatinin Yezidî rivayetindeki ihtilâflar ve Nâfi' kıraatinin Verş ve Kâlûn rivayetleri arasındaki farklılıklar ele alınmıştır (*el-İstikmâl*, neşredenin girişi, s. 30). 5. *Hadîkatü'l-belâğa ve devhatü'l-berâ'a*. Kâtib Çelebi'nin belirttiğine göre (*Keşfü'z-zunûn*, I, 644; ayrıca bk. *Hediyetü'l-ârifîn*, I, 629), Ebû Âmir İbn Harşene'nin Acem'in Arap'a üstünlüğü görüşünü konu alan eserine reddiye olarak yazılmıştır.

Müellifin ayrıca *Kitâbü'l-Mürşid fi'l-kurrâ'âti's-seb'*, *Kitâbü İkmâli'l-fâ'ide fi'l-kurrâ'âti's-seb'* ve *el-Mu'dil fi'l-kurrâ'ât* adlı eserlerinin bulunduğu kaynaklarda zikredilmektedir. *Kitâbü'l-İstik-*

mâl'in nâşirinin ayrı bir eser olarak kaydettiği *Kitâbü İnfirâdî'l-kurrâ'*ın *Risâle fi me'nferade bihi'l-kurrâ'* ile aynı kitap olması muhtemeldir. Müellifin oğlu Tâhir b. Abdülmün'im'e ait *et-Tezkire fi'l-kurrâ'âti's-semân* (Cidde 1412/1991) adlı eserin Brockelmann tarafından İbn Galbûn'a nisbet edilmesi ve adının da Ebû't-Tayyib b. Abdülmün'im olarak zikredilmesi bir zühul olmalıdır. Yine Brockelmann'ın onun eseri olarak kaydettiği istîâze konusundaki iki varaklık risâlenin de ona aidiyetinin kesin olmadığı belirtilmiştir (Sezgin, I, 15).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Galbûn, *el-İstikmâl* (nşr. Abdülfettâh Bahîrî İbrâhîm), Kahire 1412/1991, neşredenin girişi, s. 15-34; a.mlf., *Risâle fi me'nferade bihi'l-kurrâ'ü's-semâniye* (*el-Mevrid* içinde, nşr. Muhammed Abdülkerîm Kâzım er-Râdî), XVI/1, Bağdad 1987, neşredenin girişi, s. 175-177; a.e. (*Mecelletü'l-Buhûsi'l-İslâmiyye* içinde, nşr. Ali Hüseyin el-Bevvâb), sy. 26, Riyad 1410/1989, neşredenin girişi, s. 255-259; İbn Hayr, *Fehrese*, s. 25-27; İbn Hallikân, *Vefeyât*, V, 277; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm: sene 381-400*, s. 184-185; a.mlf., *Ma'rifetü'l-kurrâ'* (Altıkulaç), II, 677-678; Sübkî, *Tabakât*, III, 338; İsnvî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, II, 400-401; İbnü'l-Cezerî, *Gayetü'n-nihâye*, I, 470-471; a.mlf., *en-Neşr*, I, 79-80; Süyûtî, *Hüsnü'l-muhâdara*, I, 490-491; *Keşfü'z-zunûn*, I, 66, 644-645; II, 1737-1738; *Hediyetü'l-ârifîn*, I, 629; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 330; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, VI, 194; Sezgin, *GAS*, I, 15; Muhammed Sâdik Şerîat, "İbn Galbûn", *DMBİ*, IV, 364.

NASUHI ÜNAL KARAARSLAN

İBN GÂLİB

(ابن غالب)

Muhammed b. Eyyûb b. Gâlib
el-Girnâfi el-Endülüsi
(ö. 571/1175 [?])

Endülüslü tarihçi
ve coğrafyacı.

Hayatı ve eseri hakkındaki bilgiler oldukça sınırlıdır ve pek çok müellif onu başka şahsiyetlerle karıştırmıştır. Bağdatlı İsmâil Paşa, 767'de (1365) vefat eden münşi vezir Ebû Abdullah Muhammed b. Gâlib el-Belensi'yi İbn Gâlib zannetmiştir. Onun Belensiyeli (Valencia) olmamasına rağmen Temmâm b. Gâlib (ö. 348/959) veya Temmâm b. Gâlib el-Lugavî (ö. 436/1044) ile bir tutulduğu da görülmektedir (Lutfî Abdülbedit', I/2 [1375/1955], s. 275-276). Sehâvî ise İbn Gâlib yerine Ebû Gâlib yazmıştır (*el-İ'ân bi't-tevbih*, s. 250, bu hata Rosenthal tarafından düzeltilmiştir). Öte yandan bugün elde

bulunmayan kitabının bölümlerine ayrı isimler vermesi sebebiyle iki eseri olduğu kabul edilmiştir. Bu kitabın Yâkût el-Hamevî, Makkarî, İbn Saîd el-Mağribî ve Lisânüddin İbnü'l-Hatîb gibi müelliflerin yaptığı iktibaslara dayanarak Endülüs coğrafyasına ait kısmının yayımlanmasından sonra İbn Gâlib'in hayatı hakkında bazı bilgiler edinmek mümkün olmuştur. Bu iktibaslar yapılırken nakledilen kendisiyle ilgili bazı haberlerden, 542'de (1147) Meriye'nin (Almeria) hıristiyanların eline geçişi ve on yıl sonra geri alınışı sırasında olaya tanık olan kişilerle şahsen görüştüğü (Lutfî Abdülbedit', I/2 [1375/1955], s. 299), 565'te (1170) Gırnata (Granada) hâkimi Ebû Saîd Osman b. Abdülmün'im'in hizmetinde bulunduğu (Makkarî, III, 181-182) öğrenilmekte ve 571'de (1175) öldüğü tahmin edilmektedir (Lutfî Abdülbedit', I/2 [1375/1955], s. 277-278).

İbn Gâlib'in *Ferhatü (Furcetü)'l-enfüsi fi târihi'l-Endelüs* adlı kitabının iki bölümden meydana geldiği, bunlardan Endülüs'ün coğrafya ve topografyasıyla ilgili olan birinci bölümün "Ferhatü'l-enfüsi'l-âşâri'l-evveliyeti'lleti fi'l-Endelüs", Endülüs'ün tarihi ile ünlü kişilerinin hayat hikâyelerini içeren ikinci bölümün ise "Ferhatü'l-enfüsi fi fuzalâ'l-âşri min ehli'l-Endelüs" adını taşıdığı bilinmektedir (Makkarî, I, 202; III, 386). Her iki bölümün de zengin bilgiler ihtiva ettiği daha sonraki müelliflerin yaptıkları alıntılardan anlaşılmaktadır. Ayrıca IX. (XV.) yüzyılda yazıldığı sanılan *Ta'lîkun muntekan min Ferhati'l-enfüsi fi târihi'l-Endelüs* adlı küçük bir ta'lik aracılığıyla eserin coğrafya bölümünün içeriği hakkında bilgi edinilmektedir. Lutfî Abdülbedit', bir mecmua içindeki (Millet Ktp., Murad Molla, nr. 1410, vr. 105^b-118^b) yazarı belli olmayan bu ta'liki önce makale olarak (bk. bibl.) ardından müstakil kitap halinde (Kahire 1956) yayımlanmıştır. İbn Gâlib'in, kitabında yer alan coğrafi bilgilerin büyük bir kısmını Ahmed b. Muhammed er-Râzî'nin Arapça aslı kaybolmuş coğrafya eserinden aldığı ve İbn Hayyân, Mes'ûdî ve Ebû Ubeyd el-Bekrî gibi büyük coğrafyacıların çalışmalarından da faydalandığı görülür. Eserde Endülüs eyaletleri ve bunlara bağlı diğer yerleşim merkezleri, buralara yerleşen Arap kabileleri, imar faaliyetleri, Endülüs'ün iktisadî ve malî tarihi, bilim tarihi, 400 (1009-1010) yılından sonraki siyasî gelişmelerle Hammûdiler'in idaresi ve özellikle Kurtuba (Cor-

doğa) şehri hakkında geniş bilgiler vermiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Yâkût, *Mu'cemû'l-büldân*, I, 330; a.mlf., *Mu'cemû'l-üdebâ'*, XIV, 39; İbn Saîd el-Mağribî, *el-Muğrib*, I, 182, 187, 227, 231; II, 12, 250, 382; Sehâvî, *el-l'ân bi't-tevbih*, s. 250; Makkarî, *Nef'hu'l-ğîb*, I, 125, 197-199, 202, 290-296, 459, 466; III, 150-153, 179, 181, 182, 386, 405, 490; F. P. Boigues, *Ensayo bio-bibliográfico sobre los historiadores y geografos arábigo-españoles*, Madrid 1898, s. 123-124; *İzâhu'l-meknûn*, II, 186; *Hediyetü'l-ârîftn*, II, 164; Hüseyin Münis, *Târîhu'l-coğrafiyye ve'l-coğrafiyyin fi'l-Endelüs*, Kahire 1986, s. 452-461; Lutfi Abdülbedî, "Naşşun Endelüsüyyün cedid kıt'atün min Kitâbi Ferhâti'l-enfûs l'bn Gâlib", *MMMA* (Kahire), 1/2 (1375/1955), s. 272-310; H. Monés, "İbn Ghalib", *El²* (Fr.), III, 795; Mehdi Cellî, "İbn Gâlib", *DMBİ*, IV, 352-354.

CÂSİM EL-ÜBÜDÎ

İBN GĀNİM, İzzeddin

(عزالدين ابن غانم)

İzzüddin Abdüsselâm b. Ahmed
b. Gânim el-Makdisî
(ö. 678/1280)

Mutasavvıf, vâiz ve edip.

Kudüs'te doğdu. Mutasavvıf bir aileye mensuptur. Dedesi Gânim b. Ali el-Makdisî, Kudüs'ün haclıların işgalinden kurtarılmasının ardından buraya yerleşmiş ünlü bir şeyh olup daha çok manzum olmak üzere tasavvufî eserler kaleme almıştır. Gânim b. Ali'nin Ahmed ve Abdullah adlı iki oğlundan İbn Gânim'in babası olan ilki, dünya işleriyle pek ilgilenmeyen ve uzlet hayatı yaşayan bir kişi olarak tanıtılmaktadır. İbn Gânim'in yetişmesinde asıl rolü dedesi üslenmiştir.

Önceleri Kur'an ilimleriyle meşgul olan İbn Gânim bu konuda önemli bir seviyeye ulaştı. Daha sonra vaaz etmeye başladı ve kısa sürede meşhur oldu. Mısır'a giderek Kahire'ye yerleşti ve orada bir zâviye kurdu. Ancak gördüğü iltifata rağmen ailesine duyduğu özlem sebebiyle Kudüs'e döndü. Oradan Dimaşk'a geçerek Emeviyye Camii'nde etkili vaazlar verdi. Vaaz meclislerine tanınmış kimselerin de katıldığı bildirilmektedir. 675 (1277) yılında gerçekleştirdiği hac ziyareti esnasında Mekke şerifiyle Takıyyüddin İbn Dakikül'îd, Tâceddin el-Fezârî, İbnü'l-Acîl gibi ünlü şahsiyetlerin de bulunduğu bir topluluğa Mescid-i Harâm'da edebî değeri yüksek bir hutbe irat ettiği kaydedilmektedir (hutbenin metni için bk. Yûnîni, IV, 20-22). İbn Gânim Şevval 678'de (Şubat 1280) Kahire'de vefat etti ve Bâbünnasr Kabristanı'na defnedildi.

İbn Gânim'in başlıca ilgi alanı tasavvuf olmuştur. İrşad üslûbuyla yazdığı ve edebî birikimini başarılı bir şekilde ortaya koyduğu eserlerinde tasavvufî terim ve remizlerin açıklanmasına ağırlık vermiş, zaman zaman kendi tasavvufî tecrübesini aktarırken mecazi ve sembolik anlatıma başvurmuştur. Ayrıca devrinde tasavvufa yöneltilen ağır eleştirileri şer'î ve akilî deliller ileri sürerek cevaplandırmaya çalışmıştır. Yer yer Hallâc-ı Mansûr, Cüneyd-i Bağdâdî, Bâyezîd-i Bistâmî gibi mutasavvıfların şatihyelerinin açıklanması bu savunma gayretinin bir parçasını oluşturur.

Eserleri. 1. *Keşfü'l-esrâr 'an hikemi't-tuyûr ve'l-ezhâr*. Otuz yedi bölümden oluşan eserde mutasavvıflara ait özel tecrübeler kuşların ve çiçeklerin dilinden sembolik bir tarzda anlatılmış, metin içine yer yer şiirler serpiştirilmiştir. Bazı araştırmacılar tarafından isim benzerliği sebebiyle İzzeddin b. Abdüsselâm'a nisbet edilen eserin (İzzeddin b. Abdüsselâm, *Muhtasarü'l-fevâ'id*, neşredenin girişi, s. 82). Çeşitli baskıları yapılmış (Kahire 1275, 1280; Bulak 1270, 1290), ayrıca Abdülkâdir Salâhiyye ve Subhî Habbâb tarafından tahkik edilerek yayımlanan eser (Dimaşk 1988), Muhtâr Hâşim tarafından da neşredilmiştir (Dimaşk 1410/1989). Eseri Garcin de Tassy *Les oisseaux et les fleurs* (Paris 1821), Daniel Beresniak *Révélation des secrets des oisseaux et des fleurs* (Monoco 1990) adıyla Fransızca'ya tercüme etmiştir. Almanca tercümesi *Stimmen aus dem Morgenlande* adıyla Peiper tarafından gerçekleştirilmiştir (Hirschberg 1850). 2. *el-Kavlü'n-nefis fi teflîsi İblîs (Teflîsü İblîs)*. Şeytanla müellif arasında bir diyalog ve tartışma şeklinde kaleme alınan eser, İbnü'l-Cevzî'nin *Te'lîsü İblîs*'ine reddiye olarak kaleme alınmış küçük bir risâledir. Eserde, *Te'lîs*'te yer alan ve bazı tasavvufî görüş ve uygulamaların şeytanın faaliyetlerine yardımcı olduğunu, insanları saptırıp dinden çıkardığını ileri süren iddialara karşı Allah'ın velî kullarına şeytanın etkili olamayacağı ana fikri işlenir. Kahire'de yayımlanan eserin (1277) bir nüshası yanlışlıkla Muhyiddin İbnü'l-Arabî'ye nisbet edilmiştir. Eser ayrıca Ebû Üsâme Sâlim b. İd el-Hilâlî (1409/1989 [Mektebetü İbni'l-Cevzî]) ve Muhammed İbrâhim Selîm (Kahire 1410/1990) tarafından da yayımlanmıştır. 3. *Hallü'r-rumûz ve mefâtihu'l-künûz*. Vaaz ve irşad üslûbunun hâkim olduğu eserin özellikle Hallâc hakkındaki görüş ve yorumları ihtiva eden bölümleri

ilginçtir. Şiirler ve kıssalar eserin edebî dokusu içinde önemli bir yer tutmaktadır. Eser yanlış olarak İzzeddin b. Abdüsselâm es-Sülemî'ye nisbet edilerek yayımlanmış (Kahire 1317; Tanta, ts.), daha sonraki bazı araştırmalarda da bu hata tekrarlanmıştır (İzzeddin b. Abdüsselâm, *Mecâzu'l-Kur'an*, neşredenin girişi, s. 33-34). 4. *er-Ravzü'l-enîk ve'l-va'zû'r-reşîk*. Metinde İbn Gânim hakkında kullanılan "kaddesellâhu rûhahû" vb. ifadeler, esere müellifin ölümünden sonra öğrencileri tarafından eklenmiş olmalıdır. 5. *el-Fütûhâtü'l-ğaybiyye fi'l-esrârî'l-kalbiyye*. On dört bölümden oluşan bu eserinde müellif şahsî müşahedelerini ve tasavvufî tecrübelerini ifade etmektedir. 6. *Şeceretü'l-îmân*. Eserde varlık, kâinat ve yaratılış mertebeleriyle ilgili tasavvufî terimler açıklanmaktadır (son üç eserin yazma nüshaları için bk. *DMBİ*, IV, 355).

Müellifin kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *Keşfü'l-esrâr ve menâkıbü'l-ibrâr ve mehâsinü'l-aşyâr*, *Fi Şerhi hâli's-şahâbe ve'l-evliyâ'*, *Menâzil* (Brockelmann, *GAL*, I, 451), *Kitâb fihî tûruku'l-vesâ'il ve temellükü's-sâ'il*, *Müfâharatü'l-ezhâr ve'n-nebâtâtü'n-nâdirât ve mucâheretü'l-aşyâr ve'l-cemâdâtü'n-nâtikât*, *Kitâbü's-Şağara fi't-tasavvuf*, *el-Ecvibetü'l-kâtî'a li-hücceti'l-huşûmi'l-vâkı'a fi küllü'l-ülûm*, *Risâle fi şerhi hadîsi's-seb'a el-lezîne yüzhiruhumu'llâh fi zühûrih*, *Kitâbü'l-Mecâz* (Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 808-809). İbn Gânim'in ayrıca bir ciltlik Kur'an tefsiri, iki ciltlik divanı, Kâdî İyâz'ın *eş-Şifâ'* adlı eserine bir muhtasarı ve bazı âyetlerin tefsirine dair bir çalışması olduğu zikredilmektedir (Yûnîni, IV, 26-27).

BİBLİYOGRAFYA :

İzzeddin İbn Gânim, *Keşfü'l-esrâr 'an hikemi't-tuyûr ve'l-ezhâr* (nşr. Muhtâr Hâşim), Dimaşk 1410/1989, neşredenin girişi, s. 5-31; İzzeddin b. Abdüsselâm, *Mecâzu'l-Kur'an* (nşr. M. Mustafa b. el-Hâc), Trablus 1401/1992, neşredenin girişi, s. 33-34; a.mlf., *Muhtasarü'l-fevâ'id fi ahkâmî'l-makâsid* (nşr. Sâlih b. Abdülazîz Âl Mansûr), Riyad 1417/1997, neşredenin girişi, s. 69, 80-82; Yûnîni, *Zeylû Mir'âti'z-zamân*, Haydarâbâd 1960-61, III, 59-61; IV, 13-27, 148-149; Yâfîi, *Mir'âti'l-cenân*, V, 190; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XIII, 289; *Keşfü'z-zunûn*, I, 463; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, V, 362; Brockelmann, *GAL*, I, 450-451; *Suppl.*, I, 808-809; Zirikî, *el-A'lâm*, IV, 128; Ömer Mûsâ Bâşâ, *Târîhu'l-edebî'l-Arabi: el-ğarû'l-Memlûkî*, Dimaşk 1409/1979, s. 455-472; Fârûk Abdülmü'tî, *el-İz b. 'Abdisse-lâm: sultânü'l-ülemâ'*, Beyrut 1413/1993, s. 85-87, 93-96; "İbn Gânim", *El²* (İng.), III, 772; Ahmed Bâdkûbe Hezâve, "İbn Gânim", *DMBİ*, IV, 354-355.

İLHAN KUTLUER